

BULGARİSTAN/DELİORMAN ALEVİLİĞİNDE KIRKLAR BAYRAMI (NEVRUZ) VE HİDRELLEZ

Nauruz and Hidirellez among Deliorman Alevis

Yrd. Doç. Dr. Armağan COŞKUN ELÇİ*

ÖZ

“Bulgaristan’daki Alevi Yerleşim Bölgelerinin Geleneksel Halk Müziği Kültürü” başlıklı bilimsel araştırmanın ilk etabı için 1-12 Mayıs 2009 tarihleri arasında Razgrad’ın Kubrat ilçesine bağlı Yeniceköy (Prestlavsi), Kazçılar (Biserti), Ceferler (Sevar), Mesin Mahallesi (Midrevo), Alvanlar (Yablanova) köylerinde yani Deliorman yöresinde dinî erkân (cem) ile dinî erkân dışında yer alan müzikal ürünler tespit edilmeye çalışılmıştır. Bu noktada icrâ ortamı olarak karşımıza çıkan nevruz (Kırklar bayramı) ve hidirellez alanda tespit edilmiştir. Görkem’in, Alangu’dan aktardığı üzere, “Rumeli muhacereti sahasında bulunan Deliorman halk kültürü süratle ortadan silinmek vaziyetinde” olmasından hareketle; nevruz ve hidirellez gibi ritüellerde kimi uygulamaların unutulmak üzere olması sebebiyle Deliorman köylerinde yaptığımız alan araştırmasından elde edilen veriler üzerinde şekillenen Ritüel kökenli / mevsimlik toplantı ve eğlence noktasında değerlendirdiğimiz nevruz (Kırklar bayramı) ve hidirellez, ritüel ekseninde ele alınarak Bulgaristan Aleviliğinde Deliorman yöresi incelenmiştir. Çalışmanın anlaşılmasına zemin hazırlayan bu iki bölümden sonra Kazçılar (Biserti), Ceferler (Sevar), Mesin Mahallesi (Midrevo), Yeniceköy – Enciköy (Prestlavsi), Yablanova (Avlanlar) köylerindeki alan çalışması ile elde edilen verilerden yola çıkarak Kırklar bayramı (nevruz), köfür günleri ve hidirellez aktarılmıştır. Sonuç bölümünde yazılı kaynaklar ve alan çalışması verileri çerçevesinde, konunun Anadolu’daki uygulanış şekilleri ile karşılaştırılması yapılmıştır.

Anahtar Kelimeler

Nevruz (Kırklar Bayramı), Hidirellez, Deliorman

ABSTRACT

For the first stage of the scientific research entitled as “The Traditional Folk Music Culture of the Alevi’s Enclaves in Bulgaria”, the musical products of religious and secular places of Deliorman region where Prestlavsi, Biserti, Sevar, Midrevo, Yablanova villages bounded to Kubrat district of Razgrad’s are tried to be determined. The folk culture of Deliorman disappears day by day; therefore some of the practices of Nauruz and Hidirellez are tend to be forgotten. The study shaped according to the data from the field researches of Deliorman villages is divided into three parts. At this point, Nauruz and Hidirellez come up as the performance context. Through Nauruz and Hidirellez regarded as ritual based, seasonal gathering and entertainment, Bulgaria Alevis of Deliorman region are analyzed. After these two stages of the study, through the data gained from the field researches of the villages, Nauruz, “köfür” days and Hidirellez are presented. At the conclusion part, the data from the written sources and field researches are compared with the practices in Anatolia.

Key Words

Nauruz, Hidirellez, Deliorman

DELİORMAN

Buruk bir türkü akar kulaklara

“Ališimin kaşleri kare...”

Acı bir rüzgâr tekerlenir

Tepelerden düzlere...

“Bulamadım derdine çare...”

Hayaller çırpınır kuru esintisinde

Kesilmiş dalların,

Hayaller can verir

İniltisinde kırılmış kolların.

Sen hayal misin Deliorman?

Dörtнала gelir yeni kuşaklar

Sımsıcak ihtirasların doruklarında,

Yeni umutlar yakanır

Tuna’nın yorgun sularında.

Sen umut musun Deliorman?

Güneyden ve Kuzeyden

Özlemler hıçkırır evlâtların

“Memleketi gurbet yaptık, Gurbeti memleket”

Sen gurbet misin, ey memleket

Deliorman?

Yalınayak çocukluğumuzun

Tozlu yollarında sevdik biz seni,

Sofranda soğan ezerek

Denedik ilk gücümüzü.

Ezan seslerinden

Dernek türkülerinden

Aldık ilk beğenilerimizi

İçimizdeki güzellik sen misin?

Deliorman?

Ali Lütfi PİROĞLU (Kazçılar/ Biserti)

* Gazi Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Türk Halkbilimi Bölümü Öğretim Üyesi, aelci@gazi.edu.tr

I. Giriş

Deliorman Aleviliğinde¹ bütün bir yıl içinde Kırklar Bayramı (Nevruz) ve Hidrellez ritüellerinin yanında Yaz Doksanı, Kış Doksanı, Aşure-Matem Bayramı Cemi, Kurban Bayramı Cemi, Ramazan Bayramı Cemi, Harman Tavuğu vb. ritüeller de yer almaktadır. Hidrellez ile yaz başlar ve hidrellezden doksan gün sonra yaz doksanı kutlanır; yaz doksanından doksan gün geçince kış doksanı kutlanır. 21 Mart'ta Kırklar bayramı cemi yani Nevruz cemi ve köfür günleri pratiklerinin ardından 6 Mayıs'ta Hidrellez Cemi yapılır. Bunun yanında muharrem ayında on iki gün oruç tutulduktan sonra Aşure-Matem Bayramı cemi; kışa girmeden bağ, bahçe, tarla işleri bitiminde şükür bayramı olarak tanımladığımız Harman

Tavuğu cemi; Kurban ve Ramazan bayramlarında ise Kurban Bayramı cemi ile Ramazan bayramı cemi düzenlenir.

Deliorman yöresinde Kırklar Bayramı (Nevruz) ve Hidrellez kutlamaları kırk ya da kırk beş güne yayılan bir zaman diliminde kutlanmaktadır. 21 Mart'ta Anadolu'daki deyimi ile Nevruz yöredeki deyimi ile Kırklar Bayramı cem düzenlenerek kutlanır. Hidrelleze kadar olan süreç Köfür Günleri olarak adlandırılır ve bu süreçte yapılması ile yapılması gereken pratikler yerine getirilir. Hidrellezden sonra yöredeki tekkeler helva basılarak ziyaret edilir. Hidrellez günü üç işlem yerine getirilir: sabah Nişan Çıkarma Ritüeli; öğlen ara verilip yemek yendikten sonra Kırat Oyunu Ritüeli ve akşam Hidrellez Cem Ritüeli. Alanda elde edilen veriler üzerinde şekillenen çalışmada; kırk – kırk beş güne yayılan zaman diliminde yeralan Kırklar Bayramı (Nevruz), Köfür ve Hidrellez ritüelleri Deliorman köylerinde kimi farklılıklar içermekle birlikte müşterek noktalar sonucunda ortaya çıkarılan ana bir çerçevede sunulacaktır.

II. Kırklar Bayramı (Nevruz)

Yörede Nevruz'a Kırklar Bayramı denilmekte ve Kırklar aşkına kutlanmaktadır. İnançlarına göre Hz. Ali bu günde doğmuş ve evlenmiştir. Kırklar bayramı 21 Mart günü akşamı düzenlenen bir cemle sade bir şekilde kutlanır ve yörede kutlanan en büyük bayramdır. Kırklar Bayramı cemi yılın son cemidir ve Harman Tavuğu'na kadar cem yapılmamaktadır. Cem yapılmadan önce mutlaka tarikten² geçilmekte ve Kırklar Bayramı ceminde dönülen "Kırklar Semahı" yılın hiçbir ceminde dönülmemektedir. Zakir bağlamasıyla önde, onun arkasında baba ve babanın arkasında tüm talipler yaş sırasına göre dizilerek "Hak, Muhammed, Ali" aşkına üç kez dönerek semah tutarlar. Kafadar (musahip)³ olan canlar kırk yumurta, kafadar olmayan ikrarlı canlar yirmi yumurta pişirerek getirirler. Bunun yanında her çift horoz, tavuk ve hindi gibi iki ayaklı kurbanı haşlanmış olarak getirirler. Getirilen yumurta, ekmek, tavuk ya da horoz kapıda "Hadim" e teslim edilir. Talipler tarafından kesilmiş ve pişirilmiş olarak getirilen tavuk ya da horoza "cebrail kurbanı" adı verilir. Cemde babanın akşamın hayrı için okuduğu daim gülbenkinden sonra hadim yumurtaları ayrı bir kaba, tavukları ayrı bir kaba koyarak babanın önüne getirir ve baba niyaz gülbenkini okuyarak yiyecekleri niyazlar. Sofra kurulmadan diğer cemlerden farklı olarak her talip kendi önünde yemeğini yer; cemden artan ekmek, tavuk ve yumurtalardan evde olan gençlere ve çocuklara götürülür. Talipler, getirdiği yiyeceklerin toplanarak ortak bir tepsiye koyulması ve sonra eşit bir şekilde paylaşılması sonucunda manen Kırklar'a ulaştıklarına inanırlar. Cemde içilecek dem niyazlandıktan sonra tüm taliplere paylaştırılır. Cemin sonunda baba taliplere bağ-bahçe ve tarlalarında huzur içinde çalışmalarını ve yeni yılın hayırlı

olmasını söyler. Ertesi gün güzel giysilerle kırlara inerler; sağlıklı olmak için yeşilliklerde üç ya da beş kez tekerlenirler ve salıncakta sallanırlar ki bu arada yöre halkı, eskiden salıncakta hızlı sallanma yarışmalarının yapıldığını ve günümüzde artık devam etmediğini ifade etmişlerdir. Türküler eşliğinde oyunlar oynarlar yörede yapılan Kırklar Bayramı cemi adıyla aktardığımız ritüel halen devam etmektedir.

Tespit edilen Kırklar bayramı cemi (nevruz) nefes örnekleri:⁴

Gelin ey cilveli canlar
Bu gün Nevruz Bayramıdır
Sefalar sürsün can dostlar
Bu gün Nevruz Sultandır.

Bütün mümin bütün İslam
Bu gün kutlar bayramı
Hemen sür saki kadehi
Bugün Nevruz Bayramı.

Aliyül Mürteza Haydar
Cihanı garkı nur eyler
Bütün kurt kuş bunu söyler
Bu gün Nevruz Sultandır.

Ali'nin doğduğu gündür
Bu gün her günden üstündür
Hemen saki kadehi döndür
Bu gün Nevruz Sultandır.

Nice sırlar olur zahir
Aliden oldu haf bahir
Şükreyle sen ey Fahir
Bu gün Nevruz Sultandır.

Erler geldi bize mihman olarak
Nevruz Bayramını kutlamak için.
Şahın meydanında erkan kurarak
Nevruz Bayramını kutlamak için.

Bir yere cem oldu ehli meveddet
Sürdüler demlerin bunlar akıbet
Sakiler sundular muhabbet kadehi
Nevruz Bayramını kutlamak için.

Bugün mevcudata gulgule düştü
Cem enzar zeminden taşraya göçtü
Bülbilleri şevk ile güllere üstü
Nevruz Bayramını kutlamak için.

Bu günden mevludu Şah velayetin
Bu gün izar oldu nuru mübuvvet
Bu gün müminler eyledi hürmet
Nevruz Bayramını kutlamak için.

Gösterdi ruyini burci hamelden
Şemsi burcü safabah oldu andan
Yaz eyyamı nişan verdi bahardan
Nevruz Bayramını kutlamak için.

Kainat zevk ile surura daldı
Münkir mınafıklar hayrette kaldı
Raksederek şia semaha kalktı
Nevruz Bayramını kutlamak için.

Teberra ehlini lanet ederek
Mühıbban pür neşe olmuş ser mest
Hüsünü-ye bir dolu ettiler himmet
Nevruz Bayramını kutlamak için

III. Köfür Günleri

21 Mart'ta yapılan Kırklar bayramı ceminin arkasından Nisan ayında köfür günleri gelmektedir; Perşembe ve Pazar günlerinden olmak üzere ayın durumuna göre üç köfür günü mevcuttur. Eğer köfür günlerinden biri Hristiyanların kutlamış oldukları paskalya gününe rast gelirse bağ, bahçe ve tarla açısından verimli bir yıl olmayacağı düşüncesi hakimdir. Köfürden önceki akşam süt kaynatılır ve ayrıca sütlü bir börek pişirilir; buna iki parmakla bastırılarak göz işareti yapılır; yapılan işleme "cadı gözü çıkarmak" böreğe de "cadı gözü böreği" denilir. Bunun yanı sıra köfür günleri yapılmaması gereken yasaklar vardır: öğleden sonra işe gidilmesi şarttır; hayvanın memesi kurur diye süt kaynatılmaz; tavukların yumurtlamayacağı düşüncesiyle yumurta kaynatılmaz; makas açılmaz; ele iğne alınmaz; hayvanlar çalıştırılmaz; kazma

ve kürek ile iş yapılmaz; cinsel ilişki yasaktır; sabunla çamaşır yıkanmaz. Bunlar yapıldığı takdirde özellikle yılanların ve kurtların saldıracığına ve kötü ruhların musallat olacağına inanılır. Köfür günlerinin hemen öncesinde “ darı serpme-ev sınırlama” ve “ısırgan otu asma” pratiği mevcuttur. Köfür günü sabahı evin hanımı, şeytanı ve kötü ruhları kovmak düşüncesiyle oturdukları evin etrafını darı serpererek sınırlar. Ayrıca evin dış kapısına ısırgan otu asılarak ev sakinleri ile ahır ve kümesteki hayvanların bulaşıcı hastalıklardan korunduğuna inanılır. Köfür günü güneş doğmadan salıncakla sallanmanın insana daima sağlık getireceğine inanılır ve ardından koçanlarından ayrılmış mısır yenilir. Köfür günleri ev erkenden temizlenir. Son köfür günü ile hıdırelleze kadar arada kalan süreye “ara” denilir. Arada geç işe gitme dışında köfür günlerindeki yasaklar geçerlidir. Hıdırellezden önceki son Pazar akşamı, mevcut durumda paskalyadan önceki gün meydana yedi yerde doğal ateşle saman yakılır; bu işleme “ateş aykırılmak” adı verilir. Çocuk, genç, ihtiyar herkes ateşin üstünden üç kez atlatılır ve böylece hastalıklardan, kötülüklerden ve kötü ruhlardan korunulduğuna inanılır. Yaşlılar ateş söndükten sonra aile halkına, evin kapısına, kümesteki ve ahırdaki hayvanlara da külden birer parmak sürerler. Yörede tespit ettiğimiz köfür pratikleri mevcut durumda genellikle yaşlılar ve evdeki gelinler tarafından uygulanmaktadır; gençler ise ateş aykırılmak pratiğine katılmaktadır.

IV. Hıdırellez

A. Nişan Çıkarma

Hıdırellezin ilk ritüeli “nişan çıkarma”dır. 5 Mayıs öğleden sonra annesinin ilk kızı olan bir kız ya da kızlar elinde kalaylı saplı bakır kazanla ev ev

dolaşarak nişan toplarlar. Kalaylı bakır su kazanının içine su ve fesleğen yaprakları konur; üstü köyde en son evlenmiş olan gelinin çeyizinden bir kırmızı oyalı tülbentle örtülür ve etrafı çiçeklerle çerçevesizdir. Evlerden topladıkları nişanlar ev halkından bayanlar tarafından verilir ve erkekleri için dilek dilerler. Bu nişanlar genelde yüzük, bilezik, küpe gibi fazla pahalı olmayan madeni eşyalardan seçilir; ayrıca bunlara işaret anlamında renkli iplikler ya da çaputlar bağlarlar. Toplanan nişanlar su dolu bakır kazanı konulduktan sonra köyün en son evlenen gelininin evinin önündeki gül dibine bırakılarak 5 Mayıs’ı 6 Mayıs’a bağlayan gece bekletilir. Ertesi gün yani 6 Mayıs sabahı bütün yaşlı ve genç hanımlar en güzel kıyafetlerini giyerek bayram havası içinde güne başlarlar. Hanımlar ya köyün en son evlenen gelininin evinin bahçesinde ya da köyün meydanında diğer adıyla dernek yerinde nişan çıkarmaya başlarlar. Yine nişan çıkarılırken evin annesinin ilk doğmuş olan kızın başı güzel bir örtü ile örtülerek genç kızın değnek ile çıkardığı nişanları görmemesi sağlanır. Karşısında da köyün ileri gelen yaşlı bayanları oturur. Onların tarafında ise ayna vardır. Genç kız nişanı çıkararak aynaya bakar ve etrafındaki bir grup hanım sırayla her çıkan nişana bir mani okurlar. Çıkan ilk iki nişan çok önemlidir; onların önemli dileklerinin olacağına ve o yılın çok mutlu geçeceğine inanılır. En son çıkan nişan ise bunun tam tersine olan anlama sahiptir. İlk nişan manisi değişmeyen ve her zaman okunan manidir. Deliorman’ın hangi köyünde olursa olsun bu ritüel ve ilk mani Alevi Sünni fark etmeden her yerde aynıdır ve mevcuttur. Tespit edilen nişan manisi ezgisinin anlaşılması üzerine notasıyla birlikte verelim.

Serbest ölçüde

Em ma . . . n ma ni cı . dim . e zel den gön
lüm gü mez gü zel den . gön lü mün gö . zü . kör ol . sun . sev me sey .
dim e zel den

Tespit edilen nişan manileri örnekleri:⁶

Açış manisi:

Bahtiyar bahtiyar
Bahtiyarın adı var
Bu bahtiyar kime çıkarsa
Ucunda bir bahtı var.

Kapanış manisi:

Kayadan iner yılan
Saçları kervan kervan
Uzun boylu gülfidan
Koyununa girdi mi uyan

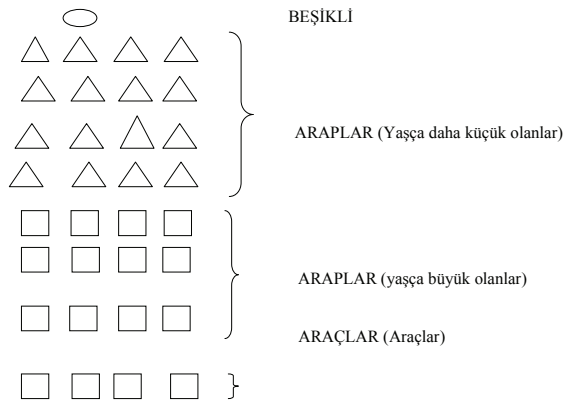
Ey bahtıbar bahtıbar
Bahtıbarın vakti var
Bir kızla bir oğlanın
Sarılmaya ahtı var.

Nişanlar bittikten sonra su bakırının içindeki su ile el yüz yıkanır; sağlıklı olmak için tecrübeli ve yaşlı bir hanım orada bulunanlara fesleğen yapraklarıyla

suğu serper; herkes gülüşür ve neşeli bir ortam oluşur.

B. Kırat Oyunu

Nişan çıkarma işleminden sonra hanımlar dernek⁷ yerinde türküler söyleyip halay tutarlar. Ardından herkes öğle yemeğini yedikten sonra "Kırat oyununa" diğer adıyla "Arap Oyununa" geçilir. Kırat oyunu oynayan grubu şu şekilde şemalendirebiliriz.

Bu oyunun tüm üyeleri erkek kılığında girmiş hanımdır. En önde ve grubun komutanı olan hanıma “Beşikli” denir. Köyün en güzel kızı beşikli olarak seçilir. Beşikli sanki bir ata binmişçesine hazırlanır. Beşiklinin şalvarının üzerinden bel hizasında uzun değneklerle bir dikdörtgen oluşturulup bunlardan aşağıya beyaz çarşaf sarkıtılır ve beşiklinin ata binmiş olduğu süsü verilir. Beşiklinin başında fes vardır ve siyah kalemle bıyık yapılır. Beşikli Araplara ve Araçlara göre daha yumuşak başlıdır. İlk sıradaki Araplar siyah erkek pantolonu, ceketi ve beyaz gömlek giymiş, yüzleri kurumla boyanmıştır. İkinci sıradaki siyah yağmurluk giyen Araplar da yüzlerini kurumla boyamışlardır. Arapların saçları dağınıktır. Hepsinin elinde uzun çubuk, değnek vardır ve oldukça hırçın davranırlar. Arapların arkasında ise aşçıları temsil eden araçlar vardır; ellerinde tava, tencere ve kapakları ile vurarak büyük ses ve gürültü yapmaya çalışırlar. Askerleri temsil eden iki dizi Araplar ise ellerindeki çubuklar ile çevredekilere sağlık vermek için vururlar; onlar ise sağlıklı olabilmek için bu hallerinden memnun olurlar. Köyün meydanında da iki çingene hanım bir sacayağı ve nal ile nalbant grubunu oluşturur. Kırat grubu ve onları izleyen herkes sağlıklı olmak için kendilerini nallatırlar. Kırat grubu meydana hareketli ve gürültülü bir şekilde

türküler söyleyerek üç kez dolaştıktan sonra köyü dolaşıp para toplarlar; hasta ve yaşlı olup da meydana gelemeyen yaşlı, hasta ve loğusaları ziyaret ederler ve onlara topladıkları parayı paylaşırlar. 6 Mayıs 2009 günü Kazcılar’da (Bisertsı) tespit ettiğimiz bu ritüel, halen Deliorman civarında devam etmekte olup; yöre halkı tarafından oyunun kökeni noktasında kadınların Çaldıran Savaşı’nda erkek kılığına girerek savaşması ya da Ergenekon mitolojisinden kaynaklanmış olabileceği yorumu yapılmıştır. Kırat oyununda söylenen kırat türküsünü notasıyla birlikte verelim.

KIRAT

Ki- ra- tı- mı..... ah..... nal- la- dı- rı- ğım.....

çü- lo- va- dı- ah..... oy- na- dı- rı.....mı

yüz- bin- as- ke-t

gel- miş- ol- sa..... be- na- tım- la.....

çig- ne- di..... rım.....

Kıratımı ah nalladım
Çöl ovada ah oynadım
Yüzbin asker gelmiş olsa
Ben atımla çığnedirim

Kıratımın ah beli ince
Oturum ah yarı görünce
Sürmelerim çekilmeyor
Asker yarım gelmeyince

Bandacılar ah çalariken
Asker talim ah ederiken
Söylemeyin binbaşlar
Yar bıraktım ağlariken

C. Hidrellez Cemi

Ceme katılmak yöre Aleviliğinde bir koşuldur; ancak hali hazırda Deliorman'da genellikle yörelerinden uzakta okuyan ve akrabalarından uzakta olan kişiler ceme katılamamaktadırlar. Ceme katılmak için evlenen oğlunu babası hazırlar. Her talibin bir mürşidi olduğu için cemin babası onlara bir mürşit seçerek yolu yordamı, erkânı öğrenmesini sağlar. Ceme geldiklerinde kapıda bekleyen talip adayları için cemin babası ve ileri gelenler aralarında konuşarak bir mürşit belirlerler. Mürşit onları içeri alarak birlikte hal sorarlar. Erkek erkek sırasının sonuna, bacısı hanımının sırasının sonuna oturarak ceme kabûl edilmiş olurlar. Cemde kafadar olan ve olmayan taliplerin hakları arasında fark vardır. Kafadar olan talipler hizmet etme hakkına sahiptir ve hizmet sahipleri mutlaka kafadar olmalıdır.

Cem odasının kapısının tam karşısında baba ve anabacı oturur. Babanın sol tarafında hizmet sahipleri sırasıyla zakir, tarikçi⁸, çerağcı, saki, ateşçi, pabuççu ve gözcü; buna karşılık bu hizmet sahiplerinin eşleri de sırasıyla anabacının sağ tarafında oturur. Sofra hizmetini hadimlerin eşleri yapar. Ateşçi / pabuççu olarak adlandırılan hizmet sahibi evi temizler, ayakkabıları düzene koyar ve sobayı yakıp temizlemekle sorumludur. Anadolu cemlerinde dededen sonra hizmette zâkir aktif rol oynarken, Deliorman cemlerinde babadan sonra gözcü ve tarikçi aktif rol oynamaktadır. Baba ile gözcü canlı bir iletişim içerisinde akşam kılma işlemini gerçekleştirirler. Diğer yandan hizmet sahibi olma noktasında tarikçi oturma şeklinde yer olarak zakirden sonra gelmesine rağmen aktif bir hizmet sergiler; cem ne için düzenlenmişse gecenin anlamını ve önemini taliplere anlatarak o konuda bilgiler ve

rir; söylenen nefeslerden sonra nefeslerin içerikleri ile ilgili yorumlar yapabilir; yeni taliplere yol gösterir ve genç taliplerin bilgisini yoklar.

Ceme girerken talip sağ kapının eşğine dokunarak çenesine sürer ve “aman mürüvvet” der. İçeriye girdiği zaman bacısıyla babanın karşısında dize gelirler; erkek akşamın hayrına bir gülbenk okuduktan sonra hep beraber secdeye varırlar ve ikinci kez secde ettikten sonra herkes “hoş geldin” der. Hizmet sahipleri hizmet yerlerine oturduktan sonra herkes iki yanındaki ile niyazlaşarak görüşür. Görüşme işleminden sonra çerağcı üçayaklı şimşirden yapılmış çerağı kibritle tutuşturarak hizmetini yerine getirir. Ardından saki su dolu testisi ile duasını ederek meydanı üç kez “sakayım ya İmam Hüseyin” diyerek dolaşır. Baba ile gözcünün ortaklığında akşam kılma işlemi yapılır. Gözcü, erkek ile bacı sırasının arasında babanın karşısındadır. Baba gözcüye- akşam kılma zamamı geldi- anlamında “Gözcü baba, akşamı kılalım mı dediğinde; gözcü de yerinde ayağa kalkarak “talip kardeşler akşam kılacağız, kendinizi çekip çevirin” der. Talip kardeşler çoraplarını, yeleklerini çıkarırlar; zira cemde yalın ayak olma şartı vardır. Bu sırada bütün talip kardeşler sıra ile babadan başlayarak secdeye varırlar. Çerağcı, çerağı yerinden alarak babanın önündeki yere bırakıp çerağa ve babaya niyaz eder; çerağı uyarır, yere niyaz ederek gülbenkini okur ve yerine oturur. Sonra üç sıra dem üleştirilir. Hadim hizmet sahiplerinin eşleri yani bacılar üç sıra dem üleştirdikten sonra baba üçler gülbenkini, zâkir ise üçler nefesini okur. Bu işleme kadar topluluk arasında konuşma olmaz. Bu işleminden sonra baba Hidrellezin içeriği noktasında konuşmalar yapar ve talipler ile sohbet eder. On iki kez doluya gidilirken arada zakir ve

zâkirin dışında nefes okumak isteyenler okur ki burada önemli bir nokta dikkat çekmektedir; o da Anadolu cemlerinden farklı olarak bacılar da solo ya da toplu olarak nefes okurlar. Baba “kimin gönlünde varsa nefes söylesin” der ve o esnada arzu eden kim varsa okur. Dolu işleminden sonra sofraya, ardından semah hizmeti yapılır. Semaha önce kafadar olan iki çift kalkar ve semah üçlenir. Hizmet sahipleri babadan duasını aldıktan sonra, babanın “eyvallah gözcü kardeş ne var ne yok” demesi üzerine gözcü; “iyilik, hoşluk, gözcüde görgüsü olan kardeş varsa söylesin erkânında” der. Topluluk da “ya Allah, ya Muhammed, ya Ali” dedikten sonra baba iki kez “eyvallah âli cem kardeşler, gözcüde görgüsü olan kardeş varsa söylesin” diyerek duasını okur. Saki meydana gelip “sakayım ya İmam Hüseyin” diyerek meydana dolaşır. Sakinin ardından çerağcı “ya Allah, ya Muhammed, ya Ali” diyerek çerağı söndürür ve cem sona ermiş olur.

Her cemde akşam kılındıktan sonra Muharrem orucu günleri hariç talipler isterse muhabbet yapılır. Mevcut durumda Şücaaddin Veli'ye bağlı olan Pazarteliler Pazar'ı Pazartesi'ye bağlayan gece; Hacı Bektaş Veli'ye bağlı olan Çarşambahlar Salı'yı Çarşamba'ya bağlayan gece ve ayrıca her iki grup Perşembe'yi Cuma'ya bağlayan gece kesintisiz olarak cemlerini yapmaktadırlar.

Deliorman yöresinde yapılan cem ritüelini ana hatları ile bu şekilde ele aldıktan sonra Ceferler (Sevar) köyünde 06.05.2009 tarihinde gözlemleyip kaydettiğimiz Hidrellez cemini çok yer kaplayacağı düşüncesiyle genel bir akış çerçevesinde aktaralım. Cem kardeşler içeri girerek babanın önünde serili olan bezin üzerine demi / doluyu bırakarak yere secde ederler. Yerlerine geçince sağ el işaret parmağı ile niyaz ederek yanın-

daki ile sağ eli kalbin üzerinde yanak yanağa görüşürler. Cemin babası Ali Fıçıcı babanın huzurunda secde edenler yerine geçince iki el parmaklarını yere değdirmiş bir şekilde dururlar. O günkü ceme katılan misafirler de diğer talip kardeşler gibi babanın önünde secde ettikten sonra baba onlara dua verir. Bir müddet hidrellez ile ilgili sohbet edildikten sonra, bu kez erkeklerin ilk sırasındaki erkekten başlayarak sırasıyla gelen misafirlerle görüşme yapılır; üç kez yanak yanağa değiştirilirken “Ya Allah, Ya Muhammed, Ya Ali” denir ve görüşen kişi misafirin sağ elini iki elinin arasına alarak görüşmeyi sonlandırır. Erkek sırasının ilk erkeğinden başlayarak sırayla bacıların sırasının sonuna kadar bu işlem yapılır. Bunun ardından misafirler tek tek babayla görüşür; önce yere secde ederler; Ali Baba'nın sağ dizini, sol dizini ve tekrar sağ dizini öptükten sonra sağ yanak, sol yanak, sağ yanak ve tekrar sağ diz, sol diz, sağ diz öpülerek yere secde edilir; ardından sağ elinin avucunun içi öpülür. Bu işlem yapılırken Ali Baba;

“Allahümme salli âlâ seyidine ve nebîüne nur cemali Muhammed Mustafa”

Ya Allah (sağ elin öpülmesi esnasında)

Ya Muhammed (sol elin öpülmesi esnasında)

Ya Ali(sağ elin öpülmesi esnasında)” der.

Bu işlemi bitiren misafir bu kez anabacı ile sağ-sol-sağ yanaktan“-Ya Allah, Ya Muhammed, Ya Ali” diyerek görüşür. Bütün bunlardan sonrada anabacı kalkarak misafirlerin oturduğu yere giderek “Ya Allah, Ya Muhammed, Ya Ali” diyerek sağ-sol-sağ yanaktan üç kez görüşür. Çerağcı, şimşir ağacından yapılmış üçayaklı çerağı getirir ve mumu koyar. Yere secde ederek “Ya Allah, Ya Muhammed, Ya Ali” der. Ali Baba “-Ey-

vallah” dedikten sonra, çerağcı:”Eyvallah buyur” der ve çerağı yakar; tekrar üç kez “Ya Allah, Ya Muhammed, Ya Ali” der ve ayağa kalkarak darda durarak hizmetini yerine getirir. Sakkacı “Ya Allah, Ya Muhammed, Ya Ali” diyerek yere üç kez secde eder ve elindeki ibrik ile arkasını dönmeden meydanda, “Sakayım ya İmam Hüseyin, Sakayım ya İmam Hüseyin” diyerek üç kez dolaşır ve duasını eder: “Ya Allah, Ya Muhammed, Ya Ali” diyerek üç kez yere secde eder.

Ali Baba duasını verir:- “Bismillahirrahmanirrahim, hizmetin kabul olsun, vaazın fâsıl olsun, Hakk’ın divanına yazılsın, Hakk erenler senin muradını versin. Selman-ı Pak ruhu şerifleri şad olsun, Akşamın hayrına, gerçek erenlerin demine, On İki İmamların keremine ya Ali”. Gözcü yere üç kez secde ederek ayağa kalkar:

“-Bismillahirrahmanirrahim, eyvallah Baba! Ne yapalım, ne işleyelim?” diyerek hizmetine başlar ve akşam kılınır. Ali Baba: “-Hakk olanı işleyelim” der.

Gözcü: “- Cümlemizin birliğine erkân tutalım mı?”

Ali Baba: “- Eyvallah”

Gözcü: “ Eyvallah talip kardeşler derin devşirin, kendimize erkân tutacağız ya. Eyvallah talip kardeşler derin devşirin, kendimize erkân tutacağız ya”

Ali Baba:”-Ya Ali” dedikten sonra gözcü, sağ eli ile niyaz edip yere secdeye vardıldıktan sonra sağa ve sola dönerek tekrar yere secdeye varır; bu esnada Ali Baba: “-Şükûr Hakk’a ya, ya Ali, kerem Mürvet ettin.

Gözcü dara durarak: “-Hû diyelim ezelden, yüzümüz yerde, özümüz Mansur darında evliyanın Ali’nin erkânında gözcüde görgüsü olan kardeş varsa söylesin erkânına”. Tüm cem kardeşleri “ya Allah, ya Muhammed ya Ali” diyerek secdeye varırlar. Bütün cem kardeşleri

secdedeyken Ali Baba: “Eyvallah cem kardeşler, gözcüde görgüsü olan kardeş varsa söylesin” “Eyvallah cem kardeşler, gözcüde görgüsü olan kardeş varsa söylesin”

Eyvallah gözcü kardeş biz seni güzel gördük, sen de bizi gözlediver. “Bismillahirrahmanirrahim hû elimiz elde yüzümüz yerde özümüz darda, evliyanın Ali’nin erkânında bizde görgüsü olan kardeş varsa söylesin erkânında ya Ali.”

Herkes yerde secdededir.

Gözcü “-Eyvallah Âli cem kardeşler, babada görgüsü olan kardeş varsa Söylesin. (iki kez)

Eyvallah baba. Cümlemiz yerde de göremediğimiz kardeş varsa söylesin.”

Ali Baba “-Birbirinde görgüsü olan varsa kardeş varsa söylesin.

Gözcü “-Eyvallah cem kardeşler, birbirinde görgüsü olan kardeş varsa söylesin. (iki kez)

Eyvallah baba. Cümlemiz yerde de göremediğimiz kardeş varsa söylesin.”

Ali Baba -Olup da söylemeyenin bebalı boyununa. Ya Bismillahirrahmanirrahim. Hü şu canlar birbirinin günahından geçti. Dedem Muhammet Ali de geçsin. Ya Ali can birliğine, gerçek erenlerin demine, pirimiz Demir Baba Sultan’ın keremine. Ya Ali, Ya Allah, Ya Muhammet, Ya Ali. Allah dost.

Herkes secdeden doğrulur.

Ali Baba -Bismillahirrahmanirrahim. Hü. Allahümme Ya Rabbi (üç kez) Yaramazlıktan, benlikten, ihanetten, yalandan, gıybetten, gıybet müsavî olan işlerden, gönlümüzle, gözümüzle, kalbimiz, vücudumuzla, cemî azalarımızın cemisine, tövbe günahlarımıza.

(Topluca)-Etağfirullah (üçkez)

Ali Baba -Ya Rabbi, bilip bir şeyi, bilmeyip bir şeyi, bilip söyleyip, bilmeyip söyleyip, birbirine muhalif olan işlerin cemisine tövbe günahlarımıza

(Topluca)-Etağfirullah (üçkez)

Ali Baba -Ya Rabbi, büyük günahımızdan küçük günahımıza, ana rahminden bu

yaşa gelinceye ettiğimiz küfürlere
cemisine tövbe günahlarımızı.

(Topluca) -Esağfirullah (*üçkez*)

Ali Baba -Ya Rabbi tövbe ettik, rücu(t) ettik,
pişman olduk, döndük senin ululuğuna
birliğine sığındık. Biz İslâm'ı kabul et-
tik sana niyaz ederiz Ya Rabbi. Akşam-
nın hayırına, gerçek erenlerin demine
pîrimiz Demir Baba Sultan'ın keremine
Ya Ali, Ya Allah, Ya Muhammet, Ya Ali.
Allah Dost.

Herkes secdeye varır.

Ali Baba -Bismillahirrahmanirrahim. Hü
sultan Allah, ve elhamdülillah Ve laila-
he illallah. Allah tövbe velahavle, vela-
havle, velahavle, velakuvvetin velakuv-
vetin, velakudretin, velakudretin, ve-
lailayetin, velaesfaiyetin, velaizzetin, illabillahil
aliyyül azim. (*duanın tümü üçkez*)

Allahümme ve tübaleyne inneke ente
tevvaba rahim Hakk lailahe illal-
lah Hakk Muhammeden resulullah
Aliyullah, veliyullah, Ya Rabbi sen
kerimsin, sen rahimsin, erkemil erke-
minsin, sırrı afiyetsin. Settari eyüp-
sün. Ayıpları örtücü suçları bağışlayıcı,
günahları affedicisin, mürüvetkârsın.
Ulu öndersin. Ululuğun, birliğin yüzü
hürmetin bize inayet edimin, bize yet
edemin, bize fazlınan, kereminden,
nutkunnan, rahmetinden rahmet na-
zar ettiğin kullarından eyleyiver. Akşam-
nın hayırına, gerçek erenlerin demine,
pîrimiz Demir Baba Sultan'ın keremine
Ya Ali. Ya Allah, Ya Muhammet, Ya Ali.
Allah dost. "Ya Allah, Ya Muhammed,
Ya Ali" derken herkes secdeye varır.

Ali Baba -Bismillahirrahmanirrahim. Hü,
cümlesinin nazını, niyazımı ettiğimiz
kardeşlerimizi, bizi duada unutmayın
deyip giden kardeşlerimizi, maşrıktan
mağribe, mağripten maşrığa bütün has-
talara şifa, dertlilere derman, tutsakla-
ra tarik, vadesi yetişmiş kullara iman,
itikat ehli.....nasip eyleyiver ,sen ves-
veselerimizi ve şer işlerimizi hayra tat-
bik eyleyiver. Kuru iftiradan, türlü bel-
alardan hazır, daim, nazır, batın cüm-
lemizi hıfz eyleyiver. Akşamın hayırına,
gerçek erenlerin demine, pîrimiz Demir

Baba Sultan'ın keremine Ya Ali. Ya Al-
lah, Ya Muhammet, Ya Ali. Allah dost.

Burada "pîrimiz Demir Baba Sultan'ın kere-
mine" bölümlere bütün cem kardeşleri
katılır.

Ali Baba -Bismillahirrahmanirrahim. Hü,
yetiş bizi bu demde düşürme, şaşırtma,
eyleyiver. Aşk ilen şavk ilen iman ilen
itikat ilen hayırlı hak nasip eyleyiver.
Şarkı vilayetin kılıcını keskin eyleyiver.
Ümmeti Muhammet üzere adaletler na-
sip eyleyiver. Akşamın hayırına, gerçek
erenlerin demine, pîrimiz Demir Baba
Sultan'ın keremine Ya Ali. Ya Allah, Ya
Muhammet, Ya Ali. Allah dost.

Ali Baba -Bismillahirrahmanirrahim. Hü,
akşamlarımız hayrola (*üç kez*) Hayırlı-
sıyla şerler belalar bi defolsun, münkir
münafık mat olsun, Demir Baba Sultan
yardımcımız olsun. Hazır, daim, nazır,
batın Elhakk Ya Muhammet Ali. Ya Al-
lah, Ya Muhammet, Ya Ali Bismillahir-
rahmanirrahim. Hü, kaderinden, Naci
güruhunun sancağının dibinden ayırma
ya eren ey ya sultanım

(Topluca)-Halimiz sana malum ya hü. Hü hü
olsunDemir Baba Sultan'ın çerakları
aydın olsun Ya Ali Ya Allah, Ya Mu-
hammet, Ya Ali

Çerağ yanarken onun yanında ge-
tirilen içecekler aynı kaptan toplanır ve
üç kez dem üleştirilir. Bacılar erkeklerle
doluya gider. Doluya gidilirken zâkir,
toplulukta yer akan kadın erkek üye-
lerden her biri tarafından ya da toplu-
ca nefesler okunur; sofraya hizmetinden
sonra semah dönülür. Semah'a önce
iki kafadar çift katılır. Zâkir birerleme,
ikişerleme, üçerleme şeklinde semahını
okur. Bütün hizmet sahipleri babadan
duasını aldıktan sonra gözcü cem kar-
deşlere görgülerinin olup olmayacağını
tekrar sorarak babadan duasını alır. Ce-
min sonunda cem üyeleri yine hıdrellez
üzerine sohbet ederler.

Ceferler (Sevar) hıdrellez ceminde
derlediğimiz semahları notasıyla birlik-
te verelim.

1

Ey - be - nim - sa - rı - bağ - la - mam - sen - ne - i - çi - nah
4
e - der - sin göğ - sü mo - yok - der - dim - bü - yük
7
be - no - nun - i - çin - ah - e - de - rim
10
ko - lu - ma - ta - kar
13
lar - te - li - söy - le - tir - ler - bin - bir - di - li
16
ol - dum - ce - mi - yet - bül - bü - lü - ben o - nun - i - çin
19
ah - de - rim
22
bağ - la - ma - dır - be - ni ma - dım
25
ar - şa - çı - - kar - hüb - fer - ya - dım - pir - sul - tan - ab - dal
28
üs - ta - dım ben o - nun - i - çin - ah - de - rim

4
Gül- zel- a- şık- bi- zim- cev- ri- mi

7
zi- çe- ke- me- sin- di- ye- me - dim-

10
bu- bir- ri- za- lok- ma- sı - dır- yi- ye- mes

13
sin- de- me- dim- mi 1) bil- me- yen
2) gi- re- lim

16
ler- kal- maz- na- çar- göz- le- rin- den- kan- lar- sa
A- li- sı- rı- ri- na- yı- ka- lım- dan- ye- ri

19
çar- bu- bir- dem- dir- ge- lir- ge- çer- du- ya- maz
ne- ca- ni- ni- baş- hakk- yo- lu- na- ko- ya- maz

22
sin- de- me- dim- mi pir- sul- tan

25
ab- dal- şa- hi- mız- hak- ka- u- la- şır- yo- lu

28
muz- on- i- ki- i- mam- ka- ta- ri- mız- u- ya- maz

31
sin- de- me- dim- mi

34
1) gel- ağ- lat- ma
2) tür- lü- don- lar

37
be- ni- şa- hım- der- dim- bü- yük- tür
gi- yer- si-----n- gâh - gül- den- na- zik- tir

ge- ne- ta- ze- len- di- can- lar si- nem- ya- re-
 4 def- et- me- bül- bü- lü- can- lar- gah- gü- le ya-

7 şî- 1) ben- bu- der- de
 zîk 2) pir- sul- ta- nab

der- man- şa- hum - kan- de- bu- la- yım
 10 da- lum- şa- hum- yük- sek- u- çar- sın

me- ğer- dost - e- lin- den- can- lar- o- la- ça- re
 13 gü- le- gü- le- ge- lir- can- lar- ca- m- pa- re

16 şî- 1) pir- sul tan - ab-
 zîk 2) so- fu- mu- hab

da- lum- şa- hum- yük- sek- u- çar- sın
 19 bet- ten- şa- hum- ni- çin ka- çar- sın

se- lam sız - sa- bah- sız- can- lar- ge- lir- ge- çer
 22 böy- le- mi- dir- si- zin- can- lar- e- lin- tö- re

25 şî-
 si

28

31

34

Alanda tespit edilen Kırklar Bayramı ve Hıdrellezin dışında gerçekleştirilen diğer ritüeller ise şunlardır: genellikle 2 Ağustos'ta kutlanan yaz doksanında tekeler ziyaret edilir. Kış doksanında helva basılır ve cem düzenlenir. Tarla işleri ile kışlık hazırlıkların tamamlanması sonucunda kârının zekâtını vermek amacıyla Harman Tavuğu cemi yapılır ki bu cem yörede düzenlenen cemlerin ilk sırasını oluşturmaktadır. Baba, harman tavuğunun zamanının geldiğini söyleyerek Kasım ayı içerisinde bir gün belirler. Cem ya Perşembe'yi Cuma'ya bağlayan gece ya da Pazar'ı Pazartesi'ye bağlayan gece yapılır. Belirlenen günden bir gün önce baba, gözcüyü görevlendirerek taliple haber gönderir; ayrıca her talibin cemde yenecek yiyecekler arasında ne getireceğini belirler. Talipler yemek yapmak için katkıda bulunduğu malzemelerin yanı sıra tavuk keserek getirirler ki bu tavuğa "cebrail kurbanı" adı verilir. Yemek pişirme işlemi yapan "hadim", su işine bakan "saki" ve ocakla ilgilenen "ateşçi"nin katkılarıyla yemekler hazırlanır. Hazırlanan yemekler arasında sütlü börek ve tavuk her zaman yapılması gereken yemeklerdendir.

Ramazan ve kurban bayramlarında da cem düzenlenerek bayramlaşma yapılır. Anadolu'da olduğu gibi Ramazan bayramı üç gün ve Ramazan bayramından yetmiş gün sonra gelen Kurban bayramı dört gün sürmektedir. Birçok yiyecek ve içeceğin hazırlanmasının yanı sıra özellikle evin hanımları tarafından "bayram kolacı" ve Anadolu'da genellikle "bişi" olarak adlandırığımız hamur kızartması yapılır. Kurban bayramında kesilecek kurbanların bayramdan bir hafta önce alınmasına dikkat edilir ve kurban edilecek hayvanın alını ile sırtına kına yakılır. Bayram sabahı erkeklerin camide bayram namazı kılmasından sonra babadan kurban kesmek için izin izâ istenir. Dört ayaklı kurban kesemeyenler horoz ya da tavuk kesebilirler. Bayramların ilk gününde bayramlaşma adına cem tutulur. Cem üyeleri postta oturan baba ve anabacı ile bayramlaşmak için önce hal so-

rarlar. Hal sormak için öncü olan talip diz çöker; yere secde eder; babanın sağ dizine, sol dizine tekrar sağ dizine niyaz eder; babanın yüzünü yüzüne sürerek niyaz eder; tekrar sağ-sol-sağ dizine niyâz ederek yere secde eder. Anabacı ile sadece niyazlaşırlar. Böylece baba ve anabacı ile bayramlaşmış olur. Bütün talipler aynı işlemi yaptıktan sonra ayakta el ele tutuşarak babadan şu duayı alırlar: "Hü darlarınız, menzilleriniz hak olsun, Hak deryasında kabûl olsun. Gerçek erenlerin demine, pirimiz Murtaza Ali'nin keremine, ya Ali hü." Duanın ardından yerde dize gelerek secde ederler. Talipler birbirleri ile üç kez niyaz ederek bayramlaşırlar. Tüm cem üyelerince bayram kahvesi içilir.

Aşure Bayramı ya da Matem Bayramı cemi ise Hz. Hüseyin'in ölümünün anısına düzenlenir. Aşure bayramı cemi diğer adıyla matem bayramı ceminden önce tarikten geçilir ve on iki gün su içilmeden oruç tutulur. Bu ceme kafadar olan cem üyeleri katılabilir. Tariklenme ile aşure bayramı cemi arasındaki sürede cem üyelerinin yapıp yapmaması gereken uygulama ve pratikleri vardır: zakirin sazı kılıfından çıkmaz; traş olunmaz; cinsel ilişki yasaktır; düğün, eğlence, sevinçli herhangi bir kutlama yapılmaz; alkollü içki içilmez; su içilmez; aynaya bakılmaz vb. Babanın gözcü aracılığıyla her talibin ceme ne getireceğini bildirmesiyle bütün cem üyelerince yiyecekler ortakça hazırlanır ve özellikle aşurenin yedi malzmeden yapılmasına dikkat edilir. Bunun dışında birisi öldüğü zaman, öldüğü gün, yedinci gün, kırkıncı gün, altıncı ayında ve yıl dönümünde dualar okunarak helva basılır ve kurban kesilir. Yeni ev yaptıranlar ya da alanlar ev kurbanı cemiyeti yaparken de kurban keserek baba ve diğer cem üyelerini çağırırlar. Baba onlara evleri için dua verir. Anadolu Aleviliği'ndeki musahipliği Bulgaristan Aleviliğinde terim olarak karşılayan kafadarlık "Kafadar düğünü" adı verilen bir toplantı ile gerçekleştirilir. Yeni evlenen gençler kendilerinin iyi anlaşabilecekleri akrabaları olan bir çift seçerler ve her iki tara-

fın rızası ile kafadar (musahip, yol kardeşi) olmaya karar vererek bu konuda kendilerine bir mürşit belirlerler. Mürşit her iki çifte yolun kuralları, anlamı, içeriği vb. gibi konularda onlara rehberlik eder ve öğretir. Bulgaristan Aleviliğinde Anadolu'daki musahiplikte olduğu gibi kafadarlık büyük önem taşımaktadır. Öylesine ki yöre halkı arasında bu konuda söylenen "kafadarını mezara dek değiştiremezsin ancak karını değiştirebilirsin" gibi birçok atasözü mevcuttur. Mürşidin rehberliğinde yetişen iki çift kafadar düğünü yapmak için birlikte hazırlık yaparak davetlileri çağırırlar. Kafadar düğünü yani ceminde kafadar olacak olan iki çift baba tarafından tarikten geçirilir. Kafadar olduktan sonra çiftler, bu yolu ve erkâmı kendisine öğreten mürşitle-rini ziyaret ederler.

V. Sonuç

Görkem'in (2006:11) "Tahir Alangu'nun Balkan Folkloru Çalışmaları" başlıklı yazısında, Alangu'dan aktardığı üzere, "Rumeli muhacereti sahasında bulunan Deliorman halk kültürü süratle ortadan silinmek vaziyetinde" olmasından hareketle; nevrüz ve hıdrellez gibi ritüellerde kimi uygulamaların unutulmak üzere olması sebebiyle Deliorman köylerinde yaptığımız alan araştırması; Bulgaristan'da ve dolayısıyla Balkanlarda önemli bir yere sahip olan Deliorman'ın teknolojinin ilerlemesinden, küreselleşmeden vb. kısmen etkilenmediğini ve yüzyıllarca yıl öncesinden gelen geleneklerini koruduklarını göstermiştir.

Öncelikle Deliorman Aleviliğinde Kırklar bayramı (nevrüz) ve hıdrellez ile bunun yanında diğer ritüellerin (yaz doksanı, kış doksanı, aşure / matem bayramı cemi, kurban bayramı cemi, ramazan bayramı cemi, harman tavuğu cemi) gerçekleşmesinde düzenli bir şekilde yürütülen cem olgusu ile karşılaşmaktayız; dolayısıyla cem ritüeli, topluluğu sıkı bir düzen içinde birlikte tutmanın yanı sıra kendisi ile diğer uygulamaların gelecek kuşaklara aktarılmasına da katkı sağlamaktadır. Yörede nevrüz, Anadolu'da olduğundan daha sade

bir şekilde günün akşamı cem düzenlenerek kutlanmaktadır. Anadolu'da birer günde görkemli bir şekilde kutlanırken; nevrüz ve hıdrellez, Deliorman yöresinde nevrüz 21 Mart başlangıcı itibarıyla hıdrelleze 6 Mayıs'a kadar Kırklar bayramı cemi ile başlayıp hıdrellez cemi ile biten kırk-kırk beş güne yayılan bir zaman diliminde sürmektedir. Anadolu'da nevrüz ateşi nevrüz günü yakılırken, Deliorman'da nevrüzdan sonra köfür günleri içinde hıdrellezden önceki son Pazar akşamı, yani paskalyadan önceki gün meydana yedi yerde yakılır. Nevrüz ve hıdrellez arasında yer alan köfür günlerinde yapılması gereken ve gerek-meyen pratikler; gelenek, görenek, inançlarla ilgili yapılmış çalışmalardan da gözlemlenebildiği üzere Anadolu'nun geneline baktığımızda kimi benzerlikler göstermektedir. Hıdrellez günü yapılan nişan çıkarma, kırat oyunu ve cem ritüeli bir bütünlük içermekle birlikte; bu uygulamalar çalışmanı çalışmayı genci yaşlısı hastası ile tüm topluluk üyeleri tarafından Anadolu'ya göre büyük bir ölçüde önemsenmektedir. Anadolu'da bölgelere göre niyet çekme, baht çömleği, bahtıyar, bahtıbar, dağara yüzük atma, bicek çıkarma gibi değişik isimlerle anılan nişan çıkarma; hıdrellez gününün ilk ritüeli olup, Anadolu'daki yapılan şekli ile ufak- tefek farklılıklar içermektedir. Nişan çıkarmadan sonra hıdrellezin ikinci ritüeli olan erkek kılığına girmiş kadınlardan oluşan küçük bir orduyu temsil eden kırat oyunu, sergilenişi bakımından oldukça ilginç bir oyun karakteri taşımaktadır. Oyunu izlerken Ergenekon mitolojisinden kaynaklandığını düşünmemizin paralelinde oyunun bitiminde yöredeki ve oyunu oynayan kişilerle yapılan görüşmelerden köken noktasında iki fikir ile karşılaştık: birincisi oyunu izlerken düşündüğümüz ve onlardan da aynı sonucu aldığımız Ergenekon kaynaklı oluşu; ikinci olarak Çaldıran savaşında erkek kılığına girmiş kadınların savaşmasının yansımalarıdır. Deliorman'da hıdrellez gününde sergilenen kırat oyununun oluşumu, Koca'nın (2002:52) bayram ve festivallerin inanç ve

düşünce noktasında doğma sebeplerinden biri olarak gösterdiği Ergenekon olgusu ve Oğuz'un (2005:6) Türk mitolojisi ve tarihsel kaynaklar çerçevesinde nevrzun ortaya çıkış noktasında değerlendirdiği Hunların ve Göktürklerin bayram yerinde toplanarak kutladıkları bayramların arka planındaki birbiriyle ilişkili olan Bozkurt ve Ergenekon mitolojisi ile örtüştüğü görülmektedir. Eğlenceye yönelik olan nişan çıkarma ve kırat oyununun dışında hıdrellez akşamı düzenlenen, hıdrellez gününün üçüncü ritüeli olan ve dinî bir karakter taşıyan ceme bütün topluluk üyeleri eksiksiz olarak katılmaktadır. Bu noktada Deliorman'daki ve Anadolu'daki cem ritüeli arasında kimi farklılıklar yer almaktadır: En dikkat çekici ve belirgin farklılık cemde kadının nefes okuması, bağlama çalması; zâkirin bağlama çalıp söylemesinin yanı sıra diğer cem üyelerinin de eşlik etmesi ve toplu söyleme geleneğidir. Anadolu'dan farklı olarak Deliorman'da cemde üç kez yanaktan öpüşülerek (ya Allah, ya Muhammed, ya Ali) selamlaşılır. Cemdeki hizmet sahiplerinin sayısı, adlandırılmaları vb. konular da Bulgaristan sınırları içinde farklılıklar olmakla birlikte Anadolu'daki şekilleri ile de farklılık göstermektedir. Anadolu cemlerinde dededen sonra hizmette zâkir aktif bir rol oynarken, Deliorman'da babadan sonra gözcü ve sonra tarikçi aktif rol oynamaktadır. Deliorman cemindeki semah ile Anadolu cemindeki semahın mukayesesini noktasında ise önemli bir farklılık ile karşılaşmaktayız: Deliorman cemindeki ilk semahın adı "ağırlama"(birerleme); ikinci semahın adı "karşılama"(ikişerleme); cezbenin yer aldığı üçüncü semahın adı hızlanma ya da yürüyüş(üçerleme)tür. Anadolu'da tek bir semahta ağırlama, yeldirme, yürütme vb. gibi üç bölüm ya da ağırlama, yürütme vb. gibi iki bölüm yer alırken; Deliorman'da her bölüm müstakil bir bölüm olmanın yanı sıra üç bölümden de bir bütünlük sağlanabilmektedir. Geleneksel Türk halk müziği bağlamında dinî erkân dışında ve dinî erkânda (dini amaçla yapılan muhabbetlerde ve cemlerde)

semahların paralelinde düvâzlar, nevrz nefesleri, mersiyeler, methiyeler, sıra nefesleri şeklinde kendini gösteren nefesler; Anadolu'daki şekilleri ile mukayese edildiğinde makamsal yaklaşımla genellikle hüseyni ve uşşak, ölçü olarak 2/4'lük, 4/4'lük ve üçlülerin yer değişebildiği 9/8'lik usullerle benzerlik göstermektedir. Uzun saplı ve orta ebattaki gövdeye sahip olan bağlama eşlik çalgısı olarak kullanılmakta; telleri la-re-sol şeklinde kara düzen olarak akortlanmaktadır.

Sözlü ortamdan yazılı ortama ve bu ritüellerin uygulama ortamına kadar olan süreçte Türk kültürüne olan aitlik, aidiyet; alan çalışmasından elde edilen sınırlı verilerde de kendini göstermekte olup, Balkanlardaki Alevi – Bektaşî kültürünün de temelini Türk kültürü olduğunu göstermeye yetmektedir. Türkler nerede bulunursa bulunsunlar kimliklerini bayramlarıyla, gelenekleriyle, inanışlarıyla, ritüelleriyle vb. belli etmiş ve korumuşlardır; bu olgular, aynı çatı altında yaşamayan Türklerin manevi birlikteliğini kuvvetlendirmiş ve aynı çatı altında yaşayan Türklerin ise millet olma şuuruna katkı sağlamıştır. Asya'da, Anadolu'da ve Balkanlarda kimlik bağını güçlendiren bir unsur olarak nevrz ve hıdrellez bütün özellikleri ile Türkleri bir arada ayakta tutmaya katkı sağlamakta; Türk toplulukları arasında kimi farklılıklar içermesinin yanında ritüellerdeki inanışlar ve kimi uygulamalar ile bir bütünlük göstermektedir.

NOTLAR

- 1 Bulgaristan Aleviliğinde Deliorman konusunda şu kaynaklara bakılabilir: ABDURRAHMAN, Hibri (1999, Enisü'l – Müsamînin, Çeviren: Ratip Kazancıgil, İstanbul: Edirne Valiliği Yayınları; BARKAN, Ömer Lütfi (1949), "Osmanlı Devleti'nde Bir İskan ve Kolonizasyon Metodu Olarak Sürgünler", İstanbul: İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası, C:11, S.1-4, S.524; BARKAN, Ömer Lütfi (1950), "Osmanlı Devleti'nde Bir İskan ve Kolonizasyon Metodu Olarak Sürgünler", İstanbul: İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası, C:15, S.1-4, S.209; FEHER, Geza (1984), Bulgar Türkleri Tarihi, Ankara: Türk Tarih

Kurumu Basımevi.;HOCA Saadetin Efendi (1974), Tacû't – Tevarin, C.1, Sadeleştiren: İsmet Parmaksızoğlu, İstanbul: Başbakanlık Kültür Müsteşarlığı Yayınları;LAMARTINE, Alphonse de, Aşiretten Devlete, C.1, Çeviren M. Reşat Uzman, İstanbul: Tercüman 1000 Temel Eser;MÜNECCİMBAŞI, Ahmet Dede, Müneccimbaşı Tarihi, C.1, Çeviren: İsmail Erünsal, İstanbul: Tercüman 1000 Temel Eser.;YALÇIN, Alemdar – YILMAZ, Hacı (2004), "Balkanlarda Bir Bektaşî Süreği, Ali Koç Babalılar", Ankara: Gazi Üniversitesi Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Merkezi Dergisi, S.31, S. 73. ;YILDIRIM, Dursun (1998), Türk Bitiği, Ankara: Akçağ Yayınları;YILMAZ, Hacı – KÖKEL, Coşkun (2005), "Ali Koç Baba Ocağı ile İlgili Kısa Bir Değerlendirme ve İki Yeni Şecere", Ankara: Gazi Üniversitesi Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Merkezi Dergisi, S.36, S. 125;167 Numaralı Muhasebe-yi Vilâyet-i Rum-ili Defteri 937 (1530), (2003) Dizin. Tıpkı Basım, Ankara: Başbakanlık Devlet Arşivleri Yayınları.;370 Numaralı Muhasebe-yi Vilâyet-i Rum-ili Defteri I. 937 (1530), (2001), Dizin Tıpkı Basım, Ankara: Başbakanlık Devlet Arşivleri Yayınları.;370 Numaralı Muhasebe-yi Vilâyet-i Rum-ili Defteri II. 937 (1530), (2002), Dizin Tıpkı Basım, Ankara: Başbakanlık Devlet Arşivleri Yayınları.

² Deliorman'da incelediğimiz köylerde yaşayan Aleviler Çarşambalı ve Pazarteli şeklinde iki kısımda toplanmıştır. Pazarteliler Kırklar Bayramı Cemi, Harman Tavuğu Cemi ve Muharrem orucundan önce tarikten geçerler. Örneğin; Kırklar Bayramı Cemi Pazartesi akşamı yapılacaksa önceki Cuma akşamı tarikten geçilir. Çarşambalılar ise bugünlere ilaveten kırk günde bir tarikten geçerler.

³ Anadolu Aleviliğinde yol kardeşliği anlamına gelen musahibi, Deliorman Aleviliğinde terim olarak kafadar karşılmaktadır.

⁴ Nefes örnekleri yörede alındığı şekli ile aynen aktarılmıştır.

⁵ Nişan çıkarma ritüelinin Anadolu'daki uygulanış şeklini Ülkütaşır (1976:164) şu şekilde aktarır: Miladi takvime göre 5 Mayıs'ta, Rumi takvime göre ise 22 Nisan'da öğleden sonra, genç kızlar veya kadınlar bir evde toplanırlar. İçine bir el sığacak genişlikte ağzı olan, iki kulplu bir çömleğe yağmur küpünden bir maşrapa yağmur suyu konur. Bir hoca veya hafız bir kadın, çömlekteki suya dua okur. Su dolu çömleğin içine herkes " ne olacaksa bu seneki halim, söylesin bana manım" diyerek besmele ile kendisine ait küçük bir eşyasını atar. Bu genellikle yüzük, küpe vs. işaretler yanında fesleğen, nane, mantuvar çiçeği de olabilir. Bu bölüm bazı yerlerde genç kızların evleri tek tek dolaşıp her ev sahibinden ken-

delerini simgeleyen eşya alması şeklinde de olabilir. Bu bölüm genellikle kutlamaya davet amacı da taşır. Hoca kadın tarafından üstüne yedi kat muşambaya sarılı bir enam-ı şerif konularak çömleğin üzeri kapatılır ve bir gül ağacının dibine bırakılır. Küpün üzerine bir kilit konulur ve usulen kilitlenir. Ertesi gün tekrar bir araya gelen kızlar gül ağacının dibinden çömleği alırlar. Uygun bir yerde bir halka oluşturacak şekilde oturlar. Yuvarlağın ortasında aklı yetmeyen, on iki- on üç yaşlarında bir kız çocuğu oturur. Kızın başında yeşil veya kırmızı bir başörtüsü bulunur. Hoca kadın çömleğin üzerindeki enamı-şerifi alır. Çömleğin ağzını çözer kilidi açar ve çömleği "gelin" adı verilen kız çocuğunun önüne koyar.

⁶ Ülkütaşır (1976:165)'ın niyet oyununda aktardığı maniler alan çalışmasında elde edilen manilerle örtüşmektedir:

Bahtıbarın bal olsun
İçi dolu gül olsun
Bahtıbarı kuranın
Akubeti hayrolsun
Ey bahtıbar bahtıbar
Bahtıbarın vakti var
Bir kıza bir oğlanın
Sarılmaya ahtı var.

⁷ Yörede topluluk üyelerinin toplanıp kutlamaları yaptıkları yere dernek yeri denilmekte ve bu genellikle köyün meydanı olmaktadır.

⁸ Tariklenme yani arınma, günahlardan temizlenme kırk günde bir yapılır. Kafadar olanlara beş tarik değneği, kafadar olmayanlara üç tarik değneği çekilir. Tariklenmenin sonunda lokma yenir ki buna terceman denir. Kafadar olmayan insanların lokma yemeye hakları olmadığı için diğerleri terceman yerlerken onlar dışarıda beklerler.

KAYNAKLAR

GEORGIEVA, Ivanička (1998), Bulgaristan Alevileri ve Demir Baba Tekkesi, İstanbul: Kaynak Yayınları.

GÖRKEM, İsmail (2006), "Tahir Alangu'nun Balkan Folkloru Çalışmaları" Türkbilgi S.11

KOCA, Saim (2002), " Eski Türklerde Bayram ve Festivaller", Türkler, S.3, Ankara: Türk Tarih Kurumu.

ÖĞÜZ, M. Öcal (2005), "Somut Olmayan Kültürel Miras: Türkiye'de Nevruz / Yenigün" Milli Folklor S. 65, Ankara: Geleneksel Yayınları.

ÖGEL, Bahaeddin (2001), Düünden Bugüne Türk Kültürünün Gelişme Çağları, İstanbul: Türk Dünyası Araştırma Vakfı yayınları.

TEZCAN, Mahmut (1990), "Hidrellez", Milli Kültür, S.72, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.

YILDIRIM, Dursun (1998), Türk Bitiği, Ankara: Akçağ Yayınları